

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 7, Jan.-Dec. 2023

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ دسمبر 2023ء، مسلسل شمارہ 7

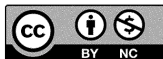
☆ محمد آفتاب بھٹی، ڈاکٹر افتخار احمد سلہری، ڈاکٹر بابر نسیم آسی

THE LIFE AND WRITINGS OF KHALID HUSSAIN THATHAL**خالد حسین تھتھال دا جیون تے لکھتاں****Abstract**

The great writer and poet of Punjabi language Khalid Hussain Thathal was born on 23 November 1953 in Quetta. Like his literary life, his personal life was also full of innumerable virtues. On the one hand, he was known as a poet, storyteller, essay writer, columnist and researcher, on the other hand, he had a loyal, friendly, sincere and loving heart. This great intellectual died on August 16, 2021 in Oslo (Norway) due to a heart attack. In this article the writer has thrown light on Khalid Hussain Thathal's life and writings. The first part sheds light on his date of birth, education and date of death. The second part reviews his writings in detail.

Keywords: Storyteller, Columnist, Friendly,
Khalid Hussain Thathal, Article

خالد حسین تھتھال نے شاعری توں اڈنٹری صنفیاں وچ اپنا قلم ورتیا پر تخلص ”خالد“ ای رکھیا۔ ارشد بٹ

☆ ریسرچ سکالر، ایم فل پنجابی، جی سی یو، لاہور
☆ اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، جی سی یو، لاہور
☆ چیئر پرسن شعبہ فارسی، جی سی یو، لاہور

موجب :

”خالد حسین تھتھال ہوراں داناں خالد حسین جد کہ تخلص ”خالد“ سی“۔ (1)

خالد حسین تھتھال ہوراں نے 23 نومبر 1953ء نوں کوئٹہ دی دھرتی اتے جنم لیا۔ جد کہ بعد وچ مہمد چک، تحصیل کھاریاں ضلع گجرات دے وسنیک ہو گئے۔ تنویر ظہور ہوریں لکھدے نیں:

”پنجابی دے مہان شاعر تے لکھاری خالد حسین تھتھال دا تعلق گجرات دی

دھرتی نال اے۔ اوہ 23 نومبر 1953ء نوں کوئٹہ پیدا ہوئے تے بعد وچ

اوہناں مہمد چک، تحصیل کھاریاں ضلع گجرات مستقل قیام کیتا“۔ (2)

خالد تھتھال ہوراں دے پیو داناں چودھری غلام نبی جد کہ ماں داناں علامہ فاطمہ سی۔ چودھری غلام نبی 21 فروری 1919ء نوں شاہ محمد ہوراں دے گھر جمے۔ شاہ محمد ہوراں دے پنج پترن۔ سردار خاں، عبدالغنی، غلام نبی، فرزند علی تے حاکم علی۔ خالد حسین تھتھال ہوراں دے پیو دا پیدائش دے حساب نال تریجا نمبر سی۔ خالد حسین تھتھال ہوراں نوں ناروے جا کے تعلیم حاصل کرن دا چنگا موقع ملیا۔ چودھری غلام نبی ہوراں دے ست پترن جیہناں وچ خالد حسین تھتھال ہوراں دا دو جا نمبر اے۔ پتراں دی ترتیب کجھ انج اے۔ خادم حسین، خالد حسین، اعجاز حسین، محمد ایوب، آفتاب حسین، نخل حسین، نعیم طارق اوہناں دے بھرائسن۔ مڈھلی تعلیم سنت پورہ توں حاصل کیتی۔ خالد تھتھال ہوریں اپنی مڈھلی تعلیم بارے اپنی لکھت ”جھنڈا جھنڈا“ وچ لکھدے نیں:

”میں ترے جماعتاں سنت پورے ای پڑھیاں نیں۔ جدوں چوتھی چڑھیا

تے او دوں ساڈے پنڈوی پرائمری سکول کھل گیا تے انج سنت پورے روز

دا آؤنا جاؤنا او دوں تیں مکا“۔ (3)

خالد حسین تھتھال نے تن جماعتاں سنت پورے سکول توں کیتیاں۔ سنت پورے دے مڈھلے سکول دی عمارت جدوں بدلاں پانیاں ہتھوں ڈھے پئی۔ تن جماعتاں سنت پورے سکول پڑھن مگروں اوہناں نے پرائمری تعلیم مہمد چک سکول توں مکمل کیتی۔ چھیویں جماعت لئی اوہناں گورنمنٹ اسلامیہ ہائی سکول دھوریہ وچ داخلہ لیا تے 1969ء وچ اوہوں ای میٹرک کیتی۔ دسویں کر کے کنٹونمنٹ کالج وچ داخلہ لیا تے 1971ء وچ اپنا ایف۔ اے وی

مکمل کر لیا۔ گورنمنٹ ڈگری کالج جہلم توں 1973ء وچ بی۔ اے مکمل کیتا۔ بی۔ اے مکمل کرن توں دو سال بعد اوہناں 1975ء وچ ناروے دارخ کیتا۔ اوسلو یونیورسٹی وچ داخلہ لین توں بعد سب توں پہلاں ”نارویجن“ زبان سکھی۔ 1975ء نوں اوسلو یونیورسٹی وچ ”سوشل اینتھر وپالوجی“ وچ داخلہ لیا۔ لکھدے نیں:

”میں 1975ء وچ ناروے آیا۔ ناروے آ کے وی میں پڑھائی جاری

رکھی۔ سوشل اینتھر وپالوجی جیہوں ”علم الانسیت“ کہندے نیں اوہ مضمون

رکھیا۔ ایہدے وچ ماسٹر کیتا تے ایس توں علاوہ دوہور مضامین جیہڑے

ہسٹری آف آئیڈیاز تے جنرل اینڈ کمپیئرٹیوٹریچر ہائن، پڑھے“۔ (4)

خالد حسین تھتھال بارہاں سال تعلیم تے تدریس دے شعبے نال جڑے رہے۔ نال اوسلو وچ ناروے ریڈیو دی اردو سروس وچ کئی سال معلوماتی پروگرام وی کیتا۔ اوسلو ناروے ریڈیو دی اردو سروس ”بات سے بات“ دے ناں توں پروگرام دی کردے رہے۔ معلوماتی پروگرام کلاسیکی تے صوفی شاعراں بابا بلھے شاہ تے شاہ حسین بارے ہوندا۔ ایہدے وچ صوفی شاعراں دی حیاتی تے کلام دیاں خوبیاں اتے بھروسے گل کردیاں چائن پاؤندے۔ ناروے وچ ”ادبی سنگت اوسلو“ نوں وی کئی سال بڑے آہراں نال چلاندا رہے۔ پنجابی ادب دی سمجھت تے جاگ لگن دی گل کرے تاں جا پدا اے پئی پنجابی ادب ول اوہناں نوں کھچن دا کارن افضل احسن رندھاوا ہوراں دا ناول ”دیوا تے دریا“ سی۔

ایہہ اوہ پہلی لکھت سی جیہیں خالد ہوراں دے من دے وچ ماں بولی، پنجابی ادب تے وسیب دا بوٹا لایا۔ بوٹے نوں اوہناں دی عمر، رجھت تے محنت دا پانی ملیا تے بوٹے نے اپنا کھلا شروع کردتا۔ خالد حسین تھتھال نے کلاسیکی صوفی شاعراں وچوں بابا فرید الدین مسعود گنج شکر، بابا بلھے شاہ، پیر وارث شاہ تے میاں محمد بخش ہوراں نوں پڑھیا۔ نویں پنجابی شاعری دے مڈھلے شاعراں وچوں موہن سنگھ، احمد راہی، شریف کنجاہی، امرتا پریتیم تے باقی صدیقی نوں پڑھیا تے اوہناں دا اثر قبول کیتا۔ اوہناں محمد بوٹا، پیر فضل گجراتی، داکم اقبال داکم، انور مسعود تے فخر زمان ہوراں دا وی مطالعہ کیتا۔

جوانی وچ ریاض راجی، رفیق چودھری، شریف کنجاہی تے الیاس گھمن ہوراں دے نال ملاپ رہیا۔ حلقہ

ارباب ذوق دے اجلاسوں وچ وی پنجابی تے اردو ادبیاں دے نال ملدے رہے۔ گجرات توں اکبر علی ایم اے، افتخار بھٹ، ڈاکٹر ظفر مجید تے احمد حسین قلعدار می نال خالد ہوراں دیاں ادبی پیٹھکاں رہیاں۔ خالد حسین تھتھال ”پنجابی ادبی سنگت“ لاہور دے اجلاسوں وچ جان دے دو جیاں دیاں سند دے تے اپنیاں سناوندے۔ اوہناں ادبی سفر دی شروعات کہانی لکھن توں کیتی فی شعری ول آئے۔ ناروے قیام دے دیہاڑیاں وچ ای اوہناں کہانی لکھن دا مڈھ بھ لیا سی۔ پہلی کہانی لکھن تے چھین بارے آکھدے نیں:

”پہلی کہانی جیہڑی میں لکھی اوہ 1978ء وچ جن ساہت پیالہ وچ چھپی، او سہلے اوس رسالے دے ایڈیٹر اجیت سنگھ کا کڑھوریں ہائن افسانے دا اٹھا، اتھے ای متر شیری لال نیں، اوہناں نے کیتا۔ اوس توں بعد 1979ء وچ میری اک کہانی ”چائن“ امروز لاہور دا پنجابی صفحہ ہوندا اہیا، اوہ دے وچ چھپی۔ میرا خیال اے اوس ویلے امروز دے پنجابی صفحے نوں شفقت تنویر مرزا ہوریں ویکھدے آہے۔ ایہہ کہانیاں جیہڑیاں میں زیادہ لکھیاں، مثلاً میں جنرل اینڈ کمپیر بیٹریچر دا مضمون 1981ء وچ پڑھیا، لیکن میریاں کہانیاں ساریاں 1977-1979ء توں 1989ء وچ کار لکھیاں گئیاں“۔ (5)

کہانیاں وچ کتے شعوری رو ویکھن نوں ملدی تے کتے ”ناسٹلجیا“ دے شکار کہانیاں دے کردار دسدے نیں۔ خالد حسین کہانیاں وچ اڈواڈ ملکنیکاں دی ورتوں کیتی۔ 80ء دی دہائی وچ خالد ہوراں دیاں نظماں ”امروز“ دے ادبی حصے وچ چھپدیاں رہیاں۔ مشرقی پنجاب وچ پیالہ توں نکلن والا پرچہ ”جن ساہت“ 1979ء وچ کہانی ”کاہنوں“ چھپی۔ ایس توں علاوہ ”پنجابی ادب“، ”سورج مکھی“، ”ساہنجاں“، ”ماں بولی“، ”سویر“ تے ”پنجیم“ رسالیاں وچ کہانیاں، نظماں، مضمون تے دو جیاں لکھتاں چھپدیاں رہیاں۔ پنجابی ادب دے نال اوہناں اردو ادب دی وی سیوا کیتی۔ شفقت تنویر مرزا نے لکھیا:

”اوسلو ریڈیو دی اردو سروس تے پروگرام کردے رہے تے نال ای اردو

زبان وی پڑھانندے رہے۔ ایہناں کماں وچوں اوہناں دا پنجابی نال شید
ایناں ای ساک بندا ہووے گا جنناں رشتہ حافظ محمود شیرانی نے ”پنجاب میں

اردو‘ وچ اردو تے پنجابی دا بنایا‘۔ (6)

اوہناں اپنے ادبی سفر دی شروعات کیتی تاں کہانی توں سی، پر کہانی لکھنا چھیتی ختم کر کے شاعری ول آگئے۔
اوہناں دے نیڑے شاعری نالوں کہانی چوکھی محنت منگدی اے۔ ”کہانی تے مضمون تانے پیٹے نال، کہانی، پلاٹ
تے پاتراں دی بنت جڑت تے اتار چڑھا کھوج پڑچول دی کھچکل دے مانگے شاعری نالوں چوکھی محنت منگدے
نیں۔ چنگی شاعری کچھے وی محنت دا ہتھ اے۔ اوہناں کہانی دی اکو کتاب لکھی۔ پرویز اقبال ہوراں ایس دا کارن دسیا:

”خالد میرا گوڑھا مترسی تے اوہ اکثر مینوں شعروں ساندا تے شاعری دی

گل وات وی کردا۔ اوس کہانیاں گھٹ لکھیاں نیں جیہدا کارن ایہہ اے

پئی اوہدے اندر کہانی نالوں شعر لکھن تے پڑھن دا شوق گھناسی۔ شوق نے

اوس نوں جس ول ٹوریا اوہ ٹر گئے‘۔ (7)

نثر تے شاعری دوواں وچ تھتھال ہوراں دا باقاعدہ استاد کوئی نہیں سی۔ اوہ جدوں کوئی تخلیق مکمل کردے
تے سب توں پہلاں دوست نوں دکھاندے اوہ جیس جس نوں پڑھدے اپنا استاد متھ لیندے۔ اوہناں دی خالد
ہمایوں، اسلم رانا تے راجا رسالو ہوراں نال ملاقات رہی۔ ایس توں اڈ پنجابی دے وڈے استاد اں نال وی میل جول
رہیا۔ پنجابی ادبی بورڈ دے مشتاق صوفی، پروین ملک، صغرا صدق، طارق گجر تے ڈاکٹر کوثر محمود ہوراں نال وی
گوڑھے ملاپ رہے۔ خالد حسین تھتھال دا ویاہ 1989ء وچ یاسمین ناز ہوراں نال ہو یا۔ یاسمین ناز نے اپنی تعلیم
پاکستان مکمل کیتی تے فیر ناروے چلیاں گئیاں۔ ہن اوہ ناروے ای رہندیاں نیں تے کسے ادارے دی پرنسپل دا عہدہ
سنجھالے نیں۔ اوہناں دے دو پتر تے اک دھی اے۔ پتراں دے ناں پورس مان تے کرن مان جد کہ دھی داناں
پون مان اے۔ اوہناں دے بچیاں دے ناں بڑے عجیب لگدے نیں پر حقیقت وچ ایہہ اوہناں دے وسیب تے
اودھی فضا نال گوڑھی محبت تے پیار کرن دی نشانی اے۔ ”پون“ دے معنی نیں ”ٹھنڈی ہوا“۔ ”کرن“ ناں اوہناں
دے علاقے دی ترنخ پاروں رکھیا گیا۔ اوہناں دے علاقے اتے اک راجا حکمران سی اودہناں ”کرن“ سی۔ ناواں

بارے راجار سالو کہندے نیں:

”کدی کسے نے اپنے پتر داناں پورس نہیں رکھیا۔ خالد حسین تھتھال
ہوراں اپنے پتر داناں کرن تے پورس رکھ کے ایہہ راہ وی کھول دتی
اے۔“ (8)

راجار سالو ہوراں جدوں تھتھال ہوراں کولوں پچھیا پئی سکولاں وچ ایہناں دے ناں کیہ لکھوائے گئے نیں
تے اوہناں دسیا پئی سکولاں وچ وی کرن تے پورس ای نیں۔ شروع شروع وچ عزیزاں تے رشتے داراں پچیاں
دے ناواں بارے موہنہ چڑھائے پرہولی ہولی سارے چپ ہو گئے۔ عربی تے انگریزی وسیب دے ناں بند اکھیاں
نال وی قبول نیں پر ماں بولی تے پنجابی وسیب دے ناں توں کتر ایا جاندا اے۔ خالد صاحب ہوراں دے دوویں پتر
پڑھائی مکمل کر کے اپنے اپنے کم کردے نیں:

”پورس مان انجینئر نیں جد کہ کرن مان کمپیوٹر وچ اپنی تعلیم مکمل کر کے فنانشل
ادارے دے طرفوں کم کردے نیں۔ پون دھی وی اپنے شعبے وچ تعلیم مکمل
کر کے ناروے وچ ای ملازمت کردی اے۔“ (9)

خالد حسین تھتھال ہوریں اوسلو ای مقیم سن جدوں اوہناں نوں دل دادورہ پیا تے 16 اگست 2021ء نوں
ایس دنیا توں چلاؤ نا کر گئے اوہناں دی موت تے افضل عباس ہوراں اپنی محبت تے عقیدت دا اظہار انج کیتا:

خالد توں جنت وچ جاسیں

تینڈے ناں دے نال حسین اے

وچھڑن مگروں ہڑھ ہنجواں دا

ماں بولی دا اکوای وین اے (10)

خالد حسین ہوراں پنجابی ادب وچ بطور شاعر، کہانی کار، سفر نامہ نگار، کالم نگار تے مضمون نگار خدمتاں انجام
دیتاں نیں۔ لکھتاں وچ ”نویں لو“ پہلی لکھت تے کہانیاں دی پہلی تے آخری کتاب اے۔ جیہڑی 1985ء وچ نئے
لوگ پبلی کیشنز لاہور توں پہلی وار چھپی۔ ائمے پھل کتاب خالد حسین تھتھال دی پنجابی شاعری اے جیہڑی 1991ء •

وچ نئے لوگ پہلی کیشنز، لاہورتوں شائع ہوئی۔ کتاب دا انتساب ماپیاں دے ناویں اے۔ ”تلی اُتے چھالے“ شاعری دی لکھت دیس پہلی کیشنز لاہورتوں 2002ء وچ چھپی۔ شریف کنجاہی، احمد راہی تے امرتا پریتیم دے ناویں اے۔ ”بھنڈا بھنڈار“ ثقافتی مضموناں تے سفر نامیاں دی لکھت اے۔ بھنڈا بھنڈار 2003ء نوں دیس پہلی کیشنز لاہورتوں وچھپی۔ کتاب دا انتساب لکھاری نے جیون سنگ یا سمین، پتراں پورس مان، کرن مان تے دھی پون مان دے ناویں کیتا۔ ”سفنے بیجے برف“ وچ شاعری دی کتاب جیہڑی مادری زباناں دے عالمی دیہاڑتے 21 فروری 2016ء نوں دیس پہلی کیشنز لاہورتوں وچھپی۔ انتساب شفقت تنویر مرزا ہوراں دے ناں اے۔ امجد علی بھٹی تے زاہد حسن ہوراں دا دیباچہ تے رائے ایس مجموعے وچ شامل اے۔ سیاست تے آلے دوالے ہون والے نظماں تے زیادتیاں نوں شاعر نے اپنا موضوع بنایا۔ کتاب نوں 2016ء وچ مسعود کھدر پوش ایوارڈ ملیا۔ ایس کتاب بارے ڈاکٹر امجد علی بھٹی لکھدے نیں:

”سفنے بیجے برف وچ“ اوہناں دا تیجا مجموعہ اے۔ وطن دی محبت، انسانی حقان دی پالنا، عوام وچ سیاسی شعور دی بیداری تے سماجی ناہمواری دی نندیا اوہناں دے پسندیدہ موضوعات نیں۔ ہتھلی کتاب وی ایہناں موضوعات دے آل دوالے گھمدی اے“۔ (11)

”جیون جو بن رت بہار“ خالد حسین تھتھال ہوراں دی نویں کتاب اے۔ ایہہ شعری مجموعہ 2021ء وچ دیس پہلی کیشنز لاہورتوں وچھپیا۔ ”جیون جو بن رت بہار“ خالد حسین تھتھال ہوراں دا آخری شعری مجموعہ اے۔ انتساب ڈاکٹر اظہر محمود چودھری ہوراں دے ناں اے۔ جیہڑے خالد صاحب ہوراں دے گوڑھے سنگتی سن۔ کتاب خالد حسین ہوراں دے مرن مگروں وچھپی۔ اوہ نثر نگار، شاعر، مضمون نگار، کالم نگار، سفر نامہ نگار تے سب توں ودھ انسان دوست ادیب سن۔ اوہناں لکھتاں راہیں پنجاب واسیاں دے طور طریقے، اوکڑاں تے خوشیاں نوں بیان کیتا اے۔

حوالے

- 1- Arshad Butt horan nal Whatsapp ty gal bat, 1 Septembar, 2023
- 2- Khalid Hussain Thathal, Pandh Hyati da, (Murattab) Zahid Hassan, Naeem Tariq Thathal, Lahore: Sulaikh Publishers, 2023, P:17.
- 3- Naeem Tariq Thathal horan nal Whatsapp ty gal bat, 22 August, 2023
- 4- Khalid Hussain Thathal, Pandh Hyati da, P:29
- 5- Ibid, P:32
- 6- Shafqat Tanveer Mirza, Jugni Sochdi ay, Anmullay Phul, Khalid Hussain Thathal, Lahore: Nazeer Sons, 1991, P:11
- 7- Pervaiz Iqbal horan nal Whatsapp ty gal bat, 30 August, 2023
- 8- Raja Risalu, Vrolay, November - Decembar 2023, P:45
- 9- Pervaiz Iqbal horan nal Whatsapp ty gal bat, 30 August, 2023.
- 10- Khalid Hussain Thathal, Pandh Hyati da, P:15
- 11- Ibid, P:40